

**ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ**

**Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої
освіти**

сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015

Кафедра фінансів

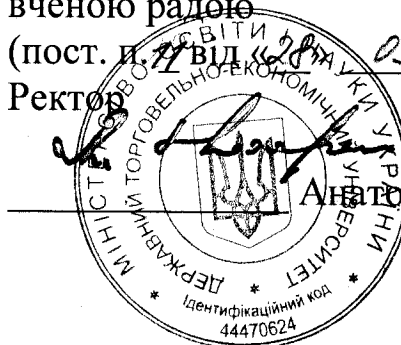
ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою

(пост. п. 27 від «28» 09 2023 р.)

Ректор

Анатолій МАЗАРАКІ

**МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ /
RESEARCH METHODOLOGY**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

КИЇВ 2023

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу ДТЕУ
заборонено**

Автори: Чугунов І. Я., завідувач кафедри фінансів, д-р економ. наук,
професор, заслужений діяч науки і техніки України;
Пасічний М. Д., д-р економ. наук, професор, професор кафедри фінансів.

Програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри фінансів
28.08.2023 р., протокол № 1

Рецензенти: Канєва Т. В., д-р економ. наук, доцент, декан факультету
фінансів та обліку
Блакита Г.В., д-р економ. наук, професор, завідувач кафедри економіки та
фінансів підприємства
Макогон І. І., к. економ. наук, головний спеціаліст Міністерства фінансів
України

**МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ /
RESEARCH METHODOLOGY**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

ВСТУП

Програма дисципліни «Методологія наукових досліджень» призначена для здобувачів освітнього і наукового ступеню доктора філософії Державного торговельно-економічного університету галузі знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 051 «Економіка».

Програму підготовлено відповідно до Стандартів вищої освіти України із зазначених спеціальностей та відповідної освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії ДТЕУ.

Програма складається з наступних розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Передумови вивчення дисципліни як обов'язкової компоненти освітньо-наукової програми
3. Результати вивчення дисципліни.
4. Зміст дисципліни.
5. Список рекомендованих джерел.

1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення дисципліни «Методологія наукових досліджень» є формування у здобувачів ступеня вищої освіти «доктор філософії» системного наукового світогляду, необхідного для розв'язання відповідних актуальних наукових завдань у певній галузі; знань методологічних принципів, методів та засад обґрунтування наукових результатів теоретичного і праксеологічного характеру.

Завданням вивчення дисципліни є надання здобувачам вищої освіти ґрунтовних знань у сфері сутності та застосування методології наукових досліджень; методів здійснення наукових досліджень; методологічних засад інформаційного забезпечення наукових досліджень; методологічних підходів до обґрунтування положень наукової новизни дисертаційного дослідження; оформлення та презентації результатів наукових досліджень.

Предметом вивчення дисципліни є система принципів, підходів, способів, методів та засад здійснення наукових досліджень.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ПРОГРАМИ

знання:

- основних засад підготовки наукових досліджень;
- основних методів та підходів економічного аналізу;
- іноземної мови.

вміння:

- працювати з нормативними документами та інформаційними

джерелами у сфері економічної політики.

- здійснювати аналіз основних макроекономічних показників.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Методологія наукових досліджень», як обов'язкова компонента освітньо-наукової програми, забезпечує оволодіння аспірантами загальними та фаховими компетентностями і досягнення ними програмних результатів навчання за відповідною освітньо-науковою програмою:

✓ *Економіка (ОС доктор філософії)*

Номер в освітньо-науковій програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Загальні компетентності за освітньо-науковою програмою</i>		
ЗК01	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу нових наукових ідей на основі логічних аргументів.	2-10
ЗК02	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, її систематизації, узагальнення та формулювання відповідних висновків.	3-10
ЗК05	Здатність розв'язувати комплексні проблеми економіки на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.	3-10
<i>Спеціальні (фахові) компетентності за освітньо-науковою програмою</i>		
СК02	Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та англійською мовами.	1-10
СК03	Здатність використовувати сучасні методології, методи та інструменти емпіричних і теоретичних досліджень у сфері економіки, методи комп'ютерного моделювання, сучасні цифрові технології, бази даних та інші електронні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій та науково-педагогічній діяльності.	2-10
СК07	Здатність ініціювати, розробляти і реалізовувати комплексні наукові проєкти в економіці та дотичні до неї міждисциплінарні підходи, проявляти лідерство та	1, 9, 10

	відповідальність при їх реалізації; комерціалізувати результати наукових досліджень та забезпечувати дотримання прав інтелектуальної власності.	
<i>Програмні результати навчання за освітньо-науковою програмою</i>		
PH01	Мати передові концептуальні та методологічні знання з економіки, управління соціально-економічними системами різного рівня і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення фундаментальних і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з відповідного напрямку.	1-10
PH02	Глибоко розуміти базові (фундаментальні) принципи та методи економічних наук, а також методологію наукових досліджень, створювати нові знання у сфері економіки з метою досягнення економічного та соціального розвитку в умовах глобалізації.	1-10
PH03	Розробляти та досліджувати фундаментальні та прикладні моделі соціально-економічних процесів і систем, ефективно використовувати їх для отримання нових знань та/або створення інноваційних продуктів у економіці та дотичних міждисциплінарних напрямках.	1, 8-10
PH05	Пропонувати нові рішення, розробляти наукові проекти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі і фундаментальні та прикладні проблеми економічної науки з врахуванням соціальних, економічних, екологічних та правових аспектів, <i>а також невизначеності та / або інформаційної асиметрії</i> ; забезпечувати комерціалізацію результатів наукових досліджень та дотримання прав інтелектуальної власності.	1, 9
PH08	Планувати і виконувати емпіричні та/або теоретичні дослідження у сфері економіки та з дотичних міждисциплінарних напрямів, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми, <i>швидко адаптуватись до геополітичних та соціально-</i>	1-10

	<i>економічних змін, враховувати їх у власних дослідженнях.</i>	
PH09	Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, емпіричних досліджень і математичного та/або комп'ютерного моделювання, наявні літературні дані.	1, 2, 8, 9

4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Сутність наукової роботи на здобуття ступеня вищої освіти «доктор філософії» та вимоги до її наукового рівня

Поняття наукової роботи (дисертації) на здобуття ступеня доктора філософії. Основні характеристики та вимоги до підготовки дисертації на здобуття ступеня доктора філософії. Система критеріїв оцінювання наукового рівня дисертаційного дослідження. Особливості процесу підготовки і представлення наукової роботи на здобуття освітнього і наукового ступеню вищої освіти доктор філософії.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 1-4, 6

Основний: 9 [с. 402-438], 10[с. 31-60]

Додатковий: 12 [с. 565-573], 18 [с. 47-62, 169-177]

Інтернет ресурси: 26

Тема 2. Поняття методології наукових досліджень, її основні види та структурні елементи

Сутність методології наукових досліджень. Характеристика методології наукових досліджень як основного інструменту пізнання дійсності. Основні елементи методології економічних наукових досліджень. Формулювання основної ідеї та гіпотез наукового дослідження. Економічна теорія та її основні види. Склад та характеристика основних результатів наукових досліджень. Взаємозв'язок наукових результатів з поставленими гіпотезами, відповідною науковою концепцією, парадигмою і генезисом економічної думки.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 1, 3

Основний: 7 [с. 32-60], 8 [с. 52-110], 9 [с. 189-229], 10 [с. 61-106]

Додатковий: 12 [с. 333-445], 14 [с. 7-19], 17 [с. 59-91], 20 [с. 37-81], 25 [с. 6-60]

Тема 3. Теоретичні методи наукових досліджень

Сутність методу наукового дослідження. Сучасна наукова класифікація методів економічних наукових досліджень. Система наукових методів, що використовується у теоретичній частині економічного дослідження. Абстрагування та ідеалізація. Методи аналізу, класифікації і побудови теорій. Теоретичні методи досліджень. Наукові закони, регулярність та випадковість.

Задачі теоретичного дослідження. Складові теоретичного дослідження. Критерії вибору методів дослідження для теоретичної частини дисертаційного дослідження.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 1

Основний: 7 [с. 68-112], 8 [с. 85-143], 9 [с. 230-264], 10 [с. 130-150]

Додатковий: 12[с. 166-192], 14 [с. 24-47], 15 [с. 25-51], 17 [с. 92-146], 18 [с. 78-107]

Тема 4. Емпіричні методи наукових досліджень

Система методів, що застосовується у аналітичній частині економічного дослідження. Основні поняття теорії вимірювань. Спостереження як метод пізнання. Експеримент як особлива форма наукового пізнання. Емпіричні методи дослідження. Критерії вибору методів дослідження при підготовці аналітичної та праксеологічної частини дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 1

Основний: 7 [с. 68-112], 8 [с. 85-143], 9 [с. 230-264], 10 [с. 130-150]

Додатковий: 12[с. 166-192], 14 [с. 24-47], 15 [с. 25-51], 17 [с. 92-146], 18 [с. 78-107]

Тема 5. Моделювання у економічних наукових дослідженнях

Роль та значення моделювання при підготовці економічних наукових досліджень. Поняття моделі. Класифікація та види моделей. Основні поняття теорії та методів оптимізації. Організація та обробка результатів експерименту. Метод експертних оцінок та мозкового штурму як його різновиду. Застосування економіко-математичного моделювання з використанням цифрових технологій. Стохастичне програмування в економіці.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 1

Основний: 7 [с. 68-112], 8 [с. 85-143], 9 [с. 230-264], 10 [с. 130-150]

Додатковий: 12[с. 166-192], 14 [с. 24-47], 15 [с. 25-51], 17 [с. 92-146], 18 [с. 78-107]

Тема 6. Методологічні засади формування інформаційного забезпечення наукового дослідження

Поняття наукової інформації. Наукова економічна інформація. Класифікація видів економічної наукової інформації. Вимоги, що висувуються до формування системи наукових фактів, що складають інформаційне забезпечення наукових досліджень. Джерела наукової інформації та їх характеристика. Визначення потреби в інформації для дослідження певних питань дисертації. Процес збору та аналізу наукової інформації. Дотримання принципів та засад академічної доброчесності при використанні інформаційних

джерел. Застосування сучасних інформаційних технологій у процесі проведення наукових досліджень.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 1, 3, 5

Основний: 7, 8, 9 [с. 373-401], 10 [с. 107-126]

Додатковий: 12 [с. 492-517], 17 [с. 154-175], 18 [с. 184-188], 21 [с. 1-16], 24 [с. 333-339], 25 [с. 199-274, 569-607]

Тема 7. Структура та етапи наукового дослідження

Етапи наукового дослідження: постановка проблеми, пошук та формулювання наукової теми, формулювання ідеї, завдань та гіпотези наукового дослідження, обґрунтування методології, огляд літератури, збір та аналіз фактів, експеримент та аналіз, висновки, апробація. Наукова проблема як основа задуму дослідження. Актуальність проблеми та її обґрунтування. Категоріальний апарат наукового дослідження. Понятійний апарат дослідження. Структурні елементи наукового дослідження.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 1, 3

Основний: 7 [с. 32-60], 8 [с. 52-110], 9 [с. 189-229], 10 [с. 61-106]

Додатковий: 12 [с. 333-445], 14 [с. 7-19], 17 [с. 59-91], 20 [с. 37-81], 25 [с. 6-60]

Тема 8. Методологічні підходи до обґрунтування наукових результатів дослідження, їх оформлення та презентація

Система основних положень наукової новизни дисертаційної роботи та вимоги до їх формулювання. Порядок визначення ступеня новизни певних наукових положень та їх відмінності від наявних. Основні форми і види рекомендацій праксеологічного характеру, що визначають практичну значимість дослідження. Система критеріїв оцінки практичної значимості відповідних рекомендацій. Порядок апробації та впровадження рекомендацій у практичну діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 4

Основний: 9 [с. 321-345], 10 [с. 180-194]

Додатковий: 12 [с. 510-517], 18 [с. 169-183]

Тема 9. Підготовка та реалізація наукових проєктів

Пріоритетні тематичні напрями наукових досліджень. Узгодження теми наукового проєкту з пріоритетними напрямами наукових досліджень. Структурні елементи наукового проєкту. Визначення об'єкту, предмету, мети та основних завдань наукового проєкту. Формулювання основної ідеї та гіпотез проєкту. Обґрунтування актуальності та постановки наукової проблеми. Опрацювання наукового доробку вітчизняних, закордонних дослідників з

обраної наукової тематики. Методологічний інструментарій наукового проєкту. Визначення передбачуваної наукової новизни проєкту та його практичної значимості. Потенціал врахування положень наукового дослідження в освітньому процесі та при підготовці здобувачів освіти різних рівнів. Етапи наукового проєкту.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 3, 6

Основний: 10 [с. 151-158]

Додатковий: 11 [с. 79-82], 12 [с. 518-564], 17 [с. 37-58], 20 [с. 152-186], 25 [с. 65-190]

Інтернет ресурси: 26, 27, 29

Тема 10. Участь у міжнародних грантах

Формулювання ідеї грантового проєкту. Пошук партнерів для підготовки заявки гранту. Проєкти ERASMUS+, академічна мобільність здобувачів освітнього і наукового ступеня доктор філософії. Підготовка до конкурсів міжнародних програм, в тому числі ERASMUS+: загальні вимоги, пріоритети, вибір теми проєкту. Критерії оцінювання міжнародних проєктів. Підготовка заявки на реалізацію міжнародного гранту. Проєкти Жан Моне. Проєкти розбудови потенціалу вищої освіти ERASMUS+.

Список рекомендованих джерел:

Нормативно-правові акти: 3, 6

Основний: 10 [с. 154-174]

Додатковий: 11 [с. 79-82], 12 [с. 518-564], 22 [с. 7-75], 23 [с. 48-55]

Інтернет ресурси: 27, 29

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ*

Нормативно-правові акти

1. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2011 № 2623-III. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text>
4. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах): Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>
5. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25.06.1993 № 3322-XII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>
6. Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 № 942 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 09.05.2023 № 463). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/942-2011-%D0%BF#n15>

Основний

7. *Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація) : [навч. посіб.] / [В. М. Геєць та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф., акад. НАПН України А. А. Мазаракі ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Вид. 2-ге ; допов. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 295 с.*
8. *Корягін, М. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Алерта, 2019. 490 с.*
9. *Методологія наукових досліджень: підручник / Данильян О., Дзьобань О. Харків : Право, 2019. 368 с.*
10. *Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях) : навч. посіб. / Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. Суми : Університетська книга, 2020. 218 с.*

Додатковий

11. *Мазаракі, А. А. Стратегічні напрями наукових досліджень в умовах глобалізації Globalization, integration, restructuring. Legal, economic and social aspects. Crakow : Abrys, 2004. С. 79-82.*
12. *Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / [І. С. Добронравова та ін. ; за ред. І. С. Добронравової] ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2018. 606 с.*
13. *Методологія наукових досліджень: монографія / Г. Б. Іноземцев, В. В. Козирський, О. В. Окушко ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ : Компринт, 2017. 196 с.*

14. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / [Л. Г. Ліпич та ін. ; за заг. ред. Л. Г. Ліпич] ; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 219 с.
15. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / Г. Г. Стрелкова, М. М. Федосенко, А. І. Замулко, О. С. Іщенко. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 120 с.
16. Лупенко, Ю. О. *Моделювання соціально-економічних відносин у процесі наукових досліджень. Економіка АПК. 2018. № 2. С. 5-14.*
17. *Основи наукових досліджень і технічної творчості: навч. посіб. / Г. М. Лисюк, О. Г. Шидакова-Каменюка, О. В. Самохвалова, ін. та ; за ред. Г.М. Лисюк. Харків : ХДУХТ, 2014. 201 с.*
18. Партико, З. В. *Основи наукових досліджень: підготовка дисертації : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2018. 231 с.*
19. *Рекомендації Європейської комісії щодо Європейської хартії дослідників та Кодексу працевлаштування наукових працівників: переклад офіційного документа.* Режим доступу: <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/efb3ac8f8e5c177e9068a220ccc674f3.pdf>
20. Acharya, R., & Bhattacharya, N. (Eds.). (2019). *Research methodology for social sciences*. Taylor & Francis. 268 p.
21. Ocaña-Fernandez, Y., & Fuster-Guillén, D. (2021). The bibliographical review as a research methodology. *Revista Tempos e Espaços em Educação*, 14(33), e15614. <http://dx.doi.org/10.20952/revtee.v14i33.15614>
22. Pandey, P., & Pandey, M. M. (2015). *Research methodology tools and techniques*. Bridge Center. URL: <http://dspace.vnbrims.org:13000/jspui/bitstream/123456789/4666/1/RESEARCH%20METHODOLOGY%20TOOLS%20AND%20TECHNIQUES.pdf>
23. Patel, M., & Patel, N. (2019). Exploring research methodology. *International Journal of Research and Review*, 6(3), 48-55.
24. Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of business research*, 104, 333-339.
25. Thomas, C. G. (2021). *Research methodology and scientific writing*. Thrissur: Springer. 620 p.

Інтернет-ресурси

26. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua>
27. Офіційний сайт Національного фонду досліджень України. Режим доступу: <https://nrfu.org.ua/>
28. Офіційний сайт Національної академії наук України. Режим доступу: <https://www.nas.gov.ua/UA/pages/default.aspx>
29. Національний офіс ERASMUS+ в Україні. Режим доступу: <https://erasmusplus.org.ua/>

* Курсивом виділена література, яка знаходиться в бібліотеці ДТЕУ